

HET „CENTRAAL DISTRIBUTIE KANTOOR” (CDK)

Deze geschiedenis begint eigenlijk bij Kibbelgaarn, een gehucht, dat wij óók niet op de kaart kunnen aanwijzen. Of juister gezegd: bij een lang, mager mens, in de jaren van de eerste wereldoorlog aldaar geboren. Om niet reeds dadelijk een verkeerde indruk te vestigen, zij opgemerkt, dat evengenoemde Kibbelgaarner in genen dele z'n geboorteplaats de eer aandoet nu ook kibbelachtig van karakter te zijn. Integendeel: voor een Groninger is Reinoud een aimabel man.

Bedoelde Reinoud, thans eerzaam provinciaals medicijnmeester, was student in de dagen, dat wijlen Dr Arthur Seyss Inquart voortdurend knetterende kortsluitingen veroorzaakte bij zijn pogingen, ons van oorsprong germaanse vaderland in de Europese nieuwe orde in te schakelen.

En dat Reinoud wat men noemt: verstek liet gaan, toen het aankwam op het tekenen van de studentenverklaring vóór 12 April '43, spreekt vanzelf. Dat hij eerst met zijn hele familie onderdook eveneens. Ook, dat hij al heel gauw weer het hoofd boven water stak, toen 't moffengeschreeuw niet van veel wol vergezeld bleek te gaan.

Zo gaat dan de geschiedenis verder in het vermoedelijk niet ver van 't onbekende Kibbelgaarn verwijderde Uithuizermeeden. Want daar ontmoette onze halverwege ondergedoken candidaat-CDK'er de 5e Juni '43 op een „goed” adres z'n collega-student Daan (Pieter Gootjes †), die de dag tevoren met zijn broer Koos (Jacob P. Gootjes †) en twee anderen het gemeentehuis te Langweer van zijn distributiebescheiden en — volgens officiële opgave — honderd PB's had beroofd.¹⁾ Daan maakte Reinoud eerst duidelijk, dat er meer te doen viel dan geen verklaringen tekenen en vroeg, toen dit beaamd werd, assistentie voor een meer Nederlandse distributiewijze der beschikbare kostelijkheden. Reinoud zei: „Goed”. En men kan er van uit gaan, dat op dit moment het illegale CDK 't licht aanschouwde. Om hier in het vooruit al de naam te gebruiken, welke eerst voorjaar '44 bij het illegale volk in zwang kwam!

Alvorens echter thans dit prille borelingske op zijn levensweg van ruimschoots een jaar lengte te volgen, kan het niet anders dan nuttig zijn voor dat volgen een eigen route uit te zetten. Zo ergens, dan geldt dit voor een onderwerp als het CDK. Knokploegen zijn knokploegen, LO-mensen zijn LO-mensen, spionnen spionnen en ondergronds ontmoeten ze malkander merendeels alleen officieus, maar de lui van het CDK kregen dag in dag uit officieel met al die illegale Jannen, Pieten en Klazen van doen. Met het gevolg, dat men in het relaas van hun belevenissen gevaar loopt door de vele aanlokkelijke bomen en bonnen het bos niet meer te zien, indien niet een bepaalde begripsomschrijving de basis van dit relaas is. Daarom zij vastgelegd, dat we onder het CDK verstaan, die kleine groep uit het verzet — totaal ten hoogste acht man sterk —, welke in de laatste jaren der bezetting een grossierderij in distributiebescheiden dreef ten behoeve van onderduikers. In ideale vorm derhalve het inzamelen van de oogst der KP-kraken en het via de provinciale leiders naar behoefte verdelen van die oogst over alle plaatselijke LO-afdelingen.

Een man van de groep Albrecht, die misschien wel eens uit de bonkaartenpot meeschafte; restanten rantsoenbonnen zo nu en dan over zieken en ouden van dagen verdeeld; karweitjes voor het Natura-apparaat en meermalen in de handen van zwarte pieten en hun trawanten geraakte pakken waardemateriaal; — ze maken de strakke omtrek van dit schema in de practijk natuurlijk wel rafelig. Doch 't zij ons toegestaan dergelijke coincidenties verder blauw-blauw te laten en ons te beperken tot de grote lijn.

¹⁾ Zie pag. 37 e.v.

Om dan de draad weer op te vatten: Reinoud zou dus een handje helpen bij een nuttige verdeling van de Langweerse buit. Met vijf enveloppen rantsoenbonnen toerde hij op 9 Juni '43 Zuidwaarts om de hem bekende, rondzwervende pionier op te sporen van een ondergrondse organisatie, destijds nog zonder vaste naam, doch enkele maanden later hier en daar als „Organisatie Frits” aangeduid. De 11e Juni kreeg hij contact met de gezochte Frits, die grote ogen van plezier opzette, toen de vijf enveloppen hem werden overhandigd om er zijn onderduikersklanten gelukkig mee te maken. En voor wie Frits kent, spreekt het vanzelf, dat hij onverwijld Reinoud sommeerde om op zijn schreden terug te keren en van de 4.680 Langweerse bonkaarten voor de Beurs te halen, wat er te halen viel. Dies klopte na een paar dagen zoeken Reinoud weer bij Daan aan en peuterde na enig heen en weer gepraat een kleine duizend kaarten met rantsoenbonnen en verdere toebehoren los. Hij kreeg de helft van een in tweeën gescheurd beschreven papiertje; en met dit legitimatiebewijs — in de ondergrondse wandeling „Turkse pas” geheten — kon hij op het adres in Bedum, waar de wederhelft van dit bewijs verblijf hield, het beloofde halen. Het spul moest, op aanwijzing van Frits, bij Jan van Zwolle worden afgeleverd, die op de Beurs nog nooit meer dan twintig levensmiddelenkaarten bij elkaar had gezien en dan ook zeer verbaasd was toen een lange jonkman, wiens spraak hem als Noorderling openbaar maakte, veertig maal zoveel papieren voor de volgende vergadering kwam brengen.

Reinoud had met dit transport naar zijn mening Frits even een vriendendienst bewezen en wilde verder zijns weegs gaan. Maar dat liep anders: dezelfde week nog kreeg hij een uitnodiging, even op de volgende Beurs in Arnhem te komen. En op die Beurs van 26 Juni '43, in het Oudeliedenhuis naast de Ortskommandantur, zette 't nauwgespeende CDK-wicht van Uithuizermeeden, net drie weken oud, z'n eerste schreden op de weg naar volle wasdom. Dat de aanwezigen op die Beurs zich daarbij toen reeds realiseerden welke algemene betekenis deze kleine groep voor 't LO-werk zou krijgen, is echter niet aan te nemen. Frits sprak er Reinoud namens alle aanwezigen toe en vroeg hem speciaal het transport van distributiebescheiden voor 't duikwerk op zich te nemen. En als Frits iets wèrkelijk vraagt . . . . wel, we hebben hem eens een kerk vol mensen horen aansporen hun beurzen leeg te schudden in de collectezak voor de Stichting '40-'45 en zelfs dàt deden toen tientallen . . . , de toegesprokene zei fiat en toog er voor de tweede maal op uit om collega Daan wat af te troggelen. Zijn reizen en trekken in de eerstvolgende weken op de voet te volgen, voert te ver. Maar van Daan ging het naar diens broer Koos, dewelke van de partij was, toen 7 Juli de uitdelingsploeg Steenwijksmoer van het DK-Coevorden haar materiaal op een onbloedig slagveld moest achterlaten¹⁾. En van Koos naar Ds de Groot (Ds Rinze Douma †) van Emmercompascuum, die de distributie in Groningen op zich nam. Vanwege een dubbele reden noemen we hier deze contacten. In de eerste plaats omdat in gesprekken met hen al bewust gezocht werd naar een zo goed mogelijke methode voor het CDK-werk, met beperking der risico's enerzijds en rechtvaardiger verdeling anderzijds, en in de tweede plaats omdat de kennismaking met de journalist — uiteraard zonder krant! — uit Kampen er via enkele tussenpersonen het gevolg van was. Met de Gerrit, die later in het bonkaartenvervoer zulk een groot aandeel zou hebben!

Bleven, gelijk geschetst, de eerste anderhalve maand de KP-contacten tot twee beperkt, dit werd al weer anders, toen twee Oranje Vrijbuiters van de Veluwe met Kamper hulp het distributiekantoor IJselmuiden kaal plukten en de zware koffer met veren zolang in 't ouderlijk huis van Reinoud aldaar onderbrachten. Bij 't verdere vervoer en bij de verdeling van die buit, doken wel voor de eerste maal de strubbelingen op, die later meer zouden voorkomen, maar ook werd de verbinding er door tot stand gebracht met de evengenoemde Oranje Vrijbuiters, en — voortvloeiend uit een tenslotte terzijde gelegd

¹⁾ Zie pag. 452.

plan voor een aanval op de Marechausseekazerne te Apeldoorn — met de Meppeler KP, die enkele maanden later in Zwolle zulke zware klappen zou krijgen. Dat van de opbrengst van IJselmuiden uiteindelijk op de Zwolse Beurs, begin Augustus '43 — de Beurs, waar Zeeland acte de présence gaf — slechts een duizend kaarten ter tafel kwamen, heeft Reinoud aan 't denken gezet en hem tot een voorstel gebracht, dat hij op weg naar de Amersfoortse Beurs van 14 Augustus '43 eerst aan Arie (Hilbert van Dijk †) deed en later ter vergadering toelichtte: het stichten van een eigen ploeg voor het kraken. ¹⁾ Een ploeg, welke zich dan over wagens, benzine en geld geen kopzorgen zou behoeven te maken, wjl deze benodigdheden door de Beurs zouden worden verschaft, maar welke de daartegenover verworven bonkaarten ter beschikking zou stellen van de LO-afdelingen, die her en der nu als paddestoelen uit de grond gerezen waren. Toen Reinoud wegens ziekte de tweede helft van Augustus en de gehele maand September uitgeschakeld werd, is dit plan door andere Beursleden uitgebouwd tot de LKP.

Doch, valt deze zaak verder buiten ons bestek, niet alzo de in dezelfde zes weken tot stand gekomen verbinding met Kees, een ondanks goed-klinkende introductie door Hilbert eerst met voorzichtigheid ontvangen werker, maar een man, met wie grote dingen te bereiken vielen. Wat was nl. het geval? Deze te Zwolle op het èchte Centraal Distributie Kantoor werkzame ambtenaar speelde het klaar op de afdeling „Bestelling Waardemateriaal” daarvan een sleutelpositie te veroveren en hij dokterde toen een werkelijk unieke methode uit om zonder enig gerucht bonkaarten bij duizendtallen tegelijk in de wacht te slepen. Kort samengevat was zijn voorstel het volgende: Het CDK bestelt de bonkaarten voor alle kringen van het land bij de PTT te Haarlem, welke deze bonkaarten van de drukkerij Joh. Enschedé en Zonen aldaar ontvangt. Stel nu, dat ik er voor een bepaalde distributiekring enige duizenden meer bestel dan nodig zijn, dan wordt die opdracht gewoon uitgevoerd. Van de geleidebiljetten in drievoud komt er één naar 't CDK en twee gaan er met de zending naar de betrokken kring. Daar tellen ze de kaarten, retourneren vervolgens één geleide-biljet voor accoord getekend aan de PTT en houden het derde exemplaar zelf in de kluis. Weet onze medewerker Jopie — bij ons op de afdeling — nu het aan het CDK gezonden exemplaar even achter te houden, tot we gelegenheid hebben gehad voor het medepllichtige distributiekantoor een nieuw geleidebiljet uit te schrijven met 't normale aantal, dan is de zaak in orde. Ga maar na: Haarlem krijgt een accoordverklaring voor 't verzonden getal en is dus tevreden, het DK schuift het biljet met het lage cijfer in de plaats van de doorslag met de verhoogde cijfers, die van de PTT is gekomen. Op het CDK doe ik precies hetzelfde, zodat wij en het DK kloppen. Waar de kneep zit, vraag je? Wel: na-contrôle CDK met PTT is er niet. Gesnapt?

Ja, na enkele herhalingen snappen de Kamper steuren het en verzinken in rozerode ondergrondse dagdromen. Natuurlijk, er moesten distributiekantoren opgescharreld worden, die mee wilden doen, doch dat zou geen moeilijkheden geven. Eerst Epe maar!

Laat Jan Zeegers er met de distributieambtenaar Koos (Jacobus J. v.d. Boogert †) gaan praten! 't Begon prachtig. October direct al leverde met toepassing van 't systeem-Kees geluidloos zegge en schrijve: vierduizend kaarten. November dito. Onderwijl werd er gewerkt aan uitbreiding over andere DK's: Barneveld en Buitenpost. Toen kwam — veel te vroeg! — een kink in de kabel. Van een op de Veluwe door de mof gegrepen Joodse onderduiker leidde 't spoor naar Koos, die door de mand viel toen een huiszoeking bij hem 23 bonkaarten aan het licht bracht.

De Duitsers kwamen er achter hoe het systeem werkte en sprongen stante pede op 't CDK. Kees kroop door het oog van een naald: de huisbezoekers begonnen op die vroege morgen in December met de kamer van de zoon van de kostbaas, naast de zijne gelegen,

¹⁾ Zie pag. 49.

zodat hij stillekens trap af en voordeur uit kon glippen, waar hij op geroep van: „Hé, wat moet dat daar?” niet reageerde en de post voor zijn huis kalm voorbijkwielde. Na z'n assistente Jopie gewaarschuwd te hebben, zocht hij heul in Kampen bij Hilbert en zwierf daarna enige weken langs allerlei adressen. Wachtend op een nieuw PB, doch tevens ploeterend met een collega Nol en nog enkele anderen, aan een groot sabotageplan der TD-beschikking. Ook z'n suggesties daarvoor waren op en top Kees. Doch daar het bij plannen bleef, kunnen we volstaan met te zeggen, dat er een listig opgestelde CDK-circulaire aan te pas kwam, die op een bepaald tijdstip moest uitgaan en 't onmiddellijk onbruikbaar „rollen” van TD-waardemateriaal zou eisen, in verband met „aan 't licht gekomen fraudes”. Want de minutieuze voorbereidingen waren in 't laatste stadium en Vrijdag 14 Januari '44 zou de slag geslagen worden, toen ergens in Nederland uit eenzelfde idee geboren, maar wegens een slordige uitvoering op 't eerste gezicht als vals kenbare, circulaire werden gepost, die groot alarm op 't CDK maakten en voorzorgsmaatregelen tengevolge hadden, welke verdere pogingen stuk voor stuk tot mislukking doemden. Tot overmaat van ramp werd Kees, die eerst in Bedum en daarna in Wierden onderdook, tijdens een huiszoeking bij zijn gastheer aldaar gegrepen — hij bleef gevangen tot na de bevrijding — wat weer arrestaties in Bedum tengevolge had en uiteindelijk eind Januari en Reinoud en Gerrit en Hilbert en Nol tot onderduiken dwong.

Waarom we even dit zijpad ten einde toe liepen, in stede van na Reinoud's herstel in begin October, met de ontwikkeling van 't bonkaartentransport verder te gaan? Eenvoudig hierom, wijl er zo duidelijk uit blijkt, hoe onervaren en systeemloos ook de CDK'ers in die dagen nog werkten: geen schakels ingelast tussen een kostbaar personage als Kees en de mannen in de provincie! geen zorgvuldige instructie, hoe te handelen als er brokken kwamen; dan Kees, die rustigweg ging logeren op een allesbehalve brandschoon adres in plaats van daar te blijven, waar het gevaar voor huiszoeking nihil kon worden geacht. Weken gehannes voor hij z'n nieuw PB kreeg! Enzovoorts!

Doch houden we op met deze na-maaltijdse mosterd. Er moest nu eenmaal leergeld betaald eer de illegale hogeschool haar discipelen had. Laten we liever constateren, dat de Junikleuter van Arnhem, dank zij Gerrit's noeste arbeid, al tot een stevige knaap „op officiële basis” was uitgegroeid, toen op 6 October '43 Capelle aan de IJssel werd gekraakt en Reinoud weer hersteld in 't strijdperk trad. Want met die kraak zijn we genaderd tot het beroemdste CDK-verhaal, dat van de invalidewagen. Over die episode kunnen we Reinoud, de hoofdpersoon erin, het best het woord geven. Geen goud zo goed als de man zelf!

„. . . nou, Zaterdag 9 October '43, werd de Top-vergadering der LKP bij ons thuis gehouden. Ik kwam even bij de lui binnenlopen om hun een kopje koffie te brengen en hoorde Jacques (Izaäk v. d. Horst †) zeggen: „Maar dat wordt me te gek, dat doe ik niet.” De zaak was, dat ze een manier zochten om de kaarten van Capelle zo vlug mogelijk uit Rotterdam te laten verdwijnen. De situatie deugde daar kennelijk niet en bovendien bestond er overal een groot gebrek aan bonkaarten. Nu had iemand voorgesteld het spul met meisjes te vervoeren, maar aangezien de ervaring geleerd had, dat deze ten hoogste 800 kaarten bij zich kunnen dragen, willen ze niet al te zeer in de gaten lopen, zou daarvoor een halve compagnie min of meer a.s. moeders in 't geweer moeten komen. Koeriers plachten de bonkaarten voor op het lichaam onder de kleding te dragen. Een vooruitzicht, dat Jacques, die dan als begeleider had op te treden, niet toelachte. De al eens eerder door Hilbert toegepaste methode van transport met wijdgerokte Urkerinnen kwam voor een tochtje van Rotterdam naar 's Hertogenbosch ook niet in aanmerking. En reizen met twee dozijn trekkharmonicaspelers annex instrument — stel al, dat je ze bij elkaar kreeg — leek evenmin best.

„Wat zeg jij ervan?” vroeg Jacques. „Hoe moet dat?” „Vervoer ze per invalidewagen,”

zei ik. „Je trekt genoeg de aandacht om juist veilig te zijn. Wanneer 't fout loopt knijp je er tussen uit en de kaarten staan nog ongestoord in de bagagewagen ook!”

Alleen Jacques had er direct oren naar, de anderen niet. Doch tenslotte moest het, wijl er zich in de eerste helft van de volgende week geen andere mogelijkheid voordeed, toch maar zo gebeuren!

Ik wist in Zwolle ergens aan een wagen te komen, oefende me onder het deskundig toezicht van de eigenaar een dag in een verlamd been-met-en-zonder-vervoersapparaat en begon met m'n broer Vrijdagavond 15 October de reis. De gehele Zaterdag zou de rechtmatige bezitter het karretje kwijt zijn en dus niet naar school kunnen, doch nood breekt wet; dat moest de knaap maar voor de zaak over hebben. Doordat we de trein van zeven uur misten, kwamen we die avond niet verder dan Utrecht en overnachtten daar in een bijna geheel door de Duitsers gevorderd hotel. En die trapklimmerij, toen mijn broer en ik naar bed gingen . . . een kleinigheid, maar te mooi om niet te vertellen! Want de lift naar de bovenverdieping mocht niet gebruikt worden en toen ik de trap op wou klimmen bleek die véél te breed om het klaar te spelen op de manier, die ik voor een huis-, tuin- en keukentrap zo zorgvuldig had ingestudeerd. Op de tweede tree ging het al mis. Voor oud vuil zakte ik in elkaar, de krukken schots en scheef onder me door. Wat je noemt figuurlijk en letterlijk in de knoop! Vooral toen een Duitse officier, die net naar beneden was gekomen, aanbood om me, tezamen met broerlief en portier, naar bed te dragen. Ik wees zulks van de hand en scharrelde tenslotte op eigen kracht naar boven, door op een tree te gaan zitten en me telkens met de armen een trapje omhoog te hijsen. „Je reinste pracht”, om een standaard-uitdrukking van m'n tijdens deze toeren verholen ginnegappende broer te gebruiken.

De volgende morgen ging het, met even veel hulp en mededogen van treinpersoneel en andere passagiers als op 't eerste gedeelte van de reis, vlot Rotterdamwaarts, waar Jacques al ongeduldig stond te wachten. En toen daar de meegebrachte koffers met Capelse kaarten waren gevuld, togen hij en ik en een derde man vrolijk naar 's Hertogenbosch. Het invalide-wagentje met de lading veilig in de bagagewagen en wij met de krukken naast een NSB'er in een coupé!

Bij aankomst in de hoofdstad van Brabant liepen diverse ter Beurze tiggende kennissen me zonder enige blijk van herkenning voorbij, toen ik op m'n krukken langs een trein vol meewarige prikogen naar de bagagewagen strompelde. Maar jawel, als ik soms gedacht had dat ook hier, gelijk elders, weer iedereen voor me klaar zou staan, dan was ik er nu toch finaal naast. Twee soldaten sleepten onder toezicht van een officier haastig „Wehrmachtgut” uit en in de trein en duwden onder de hand mijn karretje met koffers nog dieper weg, dan het al stond. Op de kruk-ganger, die ongeduldig stond te wachten, sloegen ze geen acht. Ook al uit veiligheidsoverwegingen bleef me weinig anders over dan tamelijk bits te vragen, hoe dat nou met mij en m'n wagen moest. Verbluft keken ze alle drie om en de officier vroeg onmiddellijk: „Ist das Ihr Wagen?” „Ja”, antwoordde ik kortaf. Eén commando: alles werd prompt aan de kant gezet om mij en m'n bonkaarten voorrang te verlenen, de loodzware koffers zonder enig commentaar ingeladen, het aandrijfstel opzij gehouden en de rem vastgezet, zodat ik prinsheerlijk en rustig — uitwendig dan! — in kon stappen. De officier salueerde en daar reed ik in gezelschap van een spoorwegman netjes naar buiten.

Aangezien het nog te vroeg was voor de vergadering gingen we eerst naar een zwager van Jacques, sorteerden, telden en verdeelden daar in afwachting van een maaltijd de porties over de provincies, hielden ook de benzinebonnen en dergelijke voor de knokploegen apart en trokken eindelijk na een voortreffelijk etentje in de richting van de Citadellaan: het vergaderadres. We arriveerden er vrijwel tegelijk met Oom Jan, die zich van pret

zomaar in het openbaar op de dijen sloeg, toen hij ons zag . . . een reden temeer om schielijk binnenshuis te vluchten. Wij en niet minder de koffers werden er met gejuich ontvangen. De vergadering — de eerste waarop Ambrosius (Johannes J. Hendrixx †) tegenwoordig was — liep verder gewoon. Frits ruilde en passant de, zijns inziens niet veilige, preekplaats Wapenveld voor een betere gemeente van een collega in en omstreeks vijf uur ging ieder zijns weegs.

Maar wat ik vandaag aan de dag nog niet van onszelf begrijp: de bonkaarten, die op zo'n omslachtige manier naar 's Hertogenbosch gebracht waren, werden nu vervoerd, of er geen vuiltje aan de lucht was. Peter — toen nog provinciaal vertegenwoordiger van Friesland — droeg ze in een stuk pakpapier onder de arm. Oom Karel transporteerde zijn aandeel in een actetas. Oom Jan droeg de Drentse portie met een paar klompen er tegen aan, zichtbaar huiswaarts en . . . 't grootste deel van de terugreis zat men gezellig bij elkaar. De bittere ernst van het werk zagen we nog zo weinig.

Na de arrestatie van de provinciale vergadering van Noord-Holland te Hoorn zou dit anders worden."

Eind November '43 kon gezegd worden, dat het CDK op volle toeren draaide onder de langzamerhand tot vaklieden uitgegroeide Reinoud en Gerrit. Om precies te wezen: de buit van het 27 November gekraakte Maartensdijk was de eerste, welke — overeenkomstig de na de fatale arrestaties van Hoorn vastgestelde organisatievorm — werd vervoerd op de manier, die verder de standaard CDK-methode zou zijn. Dat wil dus zeggen: met het op de LKP-Topvergadering verkregen „Turks pasje”, haalden Reinoud en Gerrit de gekaapte kaarten weg van het adres, dat in 't bezit was van de andere helft van evengenoemde pas, en verdeelden dan hun vrachtje over de, door Jacques op de wekelijkse „Grote Vergadering” der interprovinciale LO-leiders ingezamelde oorden van bestemming. Dit alles zo maar met de trein in koffers, tassen en pakken, kris-kras door 't land, hoe Jacques ook mopperde: „Jongens, dat kan zo niet.” Een opmerking, die ongetwijfeld waar was en juist in deze tijd nog eens onderstreept werd door de beide keren, dat Reinoud op wonderlijke wijze bewaard bleef. Eerst toen hij begin November, met 2.650 bonkaarten van Utrecht naar Sprang reizende, door een in Culemborg ingestapte SD'er in moeilijkheden kwam vanwege zijn PB en in 's Hertogenbosch tòch zijn gang mocht gaan, met de onopgemerkte bonkaarten. Later in December, na de fameuze aan rantsoenbonnen zo rijke Hardenberg-kraak, toen hij met Bob een restantje van Wierden via Apeldoorn naar Arnhem bracht en de twee daar spitsroeden liepen door een SS-contrôle. Bij deze Hardenbergse affaire spreekt overigens de geschiedenis ook voor de eerste maal van de door de organisator pur-sang Hilbert tot stand gebrachte contacten met spoorweglieden. Waarover straks meer!

Het jaar dat we indertijd voor 't bevrijdingsjaar aanzagen begon op 6 Januari al goed met de ruim 50.000, door de ploeg van Bertus (Leendert M. Valstar †) veroverde distributiekaarten. De „beschuitenvreter” Reinoud en zijn journalistieke maat sleepten ze naar de door het „fijne meneertje” Jacques verschaft adressen. Deze denigrerende qualificaties zijn hier geenszins afkomstig van ons, doch van de niet in 't KP-gareel willende Meppelaars, die het duo aldus betitelden bij een in December '43 nog eens ondernomen poging om hen tot een samenspreking met de Top der LKP te bewegen. Evenwel, aan het einde der eerste maand van het invasiejaar liep het, gelijk reeds gemeld, door de arrestatie van Kees fout. Gerrit liet zijn illegale krant in Kampen aan anderen over, doch ging overigens op eigen PB gewoon door, maar Reinoud verdween naar Winterswijk en verklaarde, vroegere ervaringen indachtig, dat hij eerst nieuwe papieren wou. Prutsen aan een verstopte pilotenlijn

in de Achterhoek, was nog tot daar aan toe, doch reizen her en der op ware naam . . . hem niet gezien! Eind Februari kwamen de papieren en even later — niet gelijk de onverstoorbare, onopvallende Gerrit via een gewone onderduiker, maar via Hilbert, alias Arie, zelf — Peter! Een goed veertigjarige, forse Donkerbroeker hereboer, die, toen hem vanwege z'n LO-werk in Friesland de grond onder de voeten te warm geworden was, enkele maanden in en omtrent het Gooi had zitten duimen draaien en daarom zielsblij Hilbert's aanbod om met het CDK mee te doen, aannam.

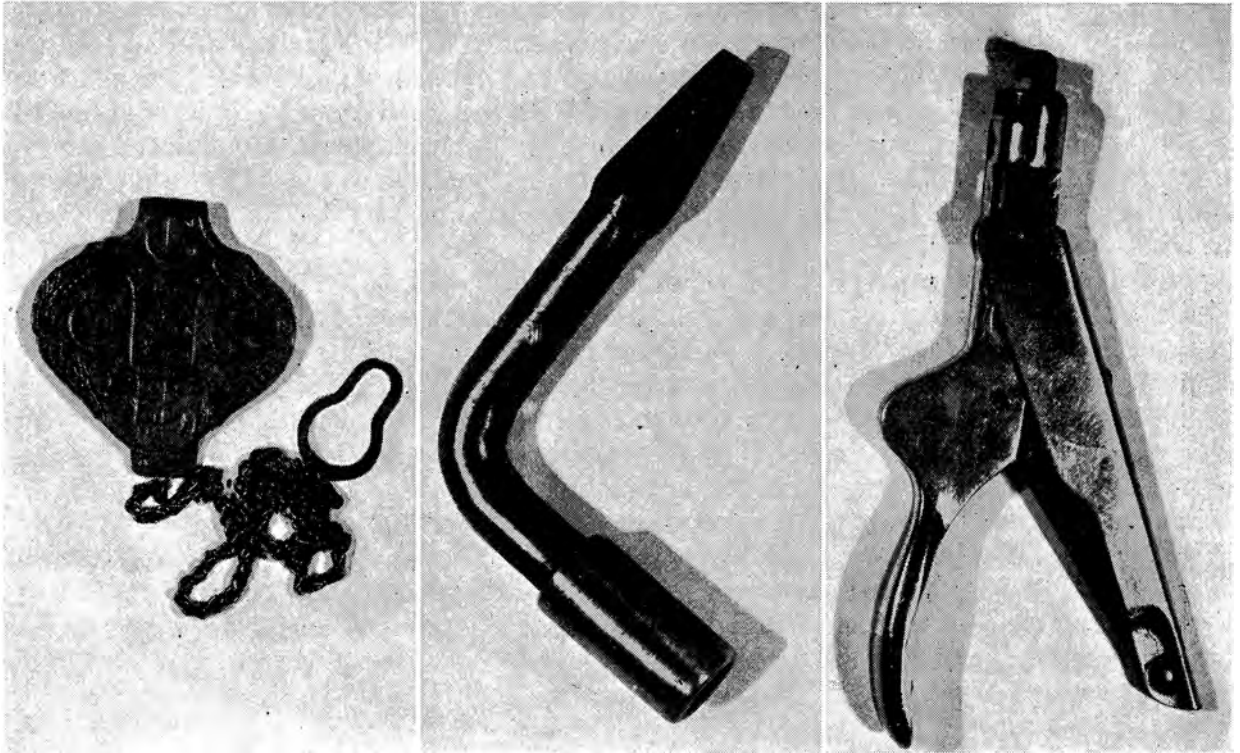
Zo kreeg dan begin Maart '44 het bonkaarten-verspreidingsapparaat der LO-LKP de vorm, waarin het de grootste bekendheid verwierf. En in April zijn naam, toen de koerierster Clara, op een adres van Bertus — die sigarenwinkel aan de Rembrandtkade in Rijswijk — vertoevende, de reizigers zag binnenstappen. Clara zei: „Ha daar heb je het CDK”; en dat sloeg in. Terzijde even opgemerkt: naar aanleiding van deze C en D en K koos het trio ook de namen Chris, Dirk en Karel, namen, echter nimmer in zwang gekomen!

Gedurende de maanden Maart tot en met Juni de handelingen der transporteurs en hun helpers op de voet te volgen is een onbegonnen werk. Bezochten de CDK'ers aanvankelijk met z'n drieën de reeds lang nachtelijke Topvergaderingen der LKP, na de arrestatie van Jacques in Juni '44 deed Peter dit ter vermindering van risico op z'n eentje. Ook werd hij, oudste der drie, tot president-directeur gekozen en met de organisatie belast, wat inhield, dat hij meermalen twee nachten achtereen moest vergaderen. Eerst met de Top-LKP, waar hij de LO-behoefte voor de komende periode mededeelde en dankbaar opgaven van plaats en aantal der beschikbare kaarten noteerde. En de volgende nacht met de Top-LO, om te horen, waar de veelkleurige bonnenvelletjes deze keer precies dienden bezorgd te worden. Om wakker te blijven nam Peter bij die gelegenheid pervitine-pilletjes in.

Waren zo de gegevens bij elkaar, dan kon er een verdeling worden gemaakt en een programma vastgesteld. Deze week daar en daar zoveel mogelijk halen en dat hier en ginder brengen. Kinderkaarten 't liefst (vanwege de melk) naar de grote steden in het Westen, overschotten naar rato over 't hele land, met een duwtje tegen de schaal voor de dichtbevolkte Hollanden. Drente zorgt grotendeels zelf voor z'n stamkaartloze inwoners en laat Overijssel en Gelderland maar mopperen — er is deze maand niet meer!

't Systeem werd steeds meer geperfectionneerd. Reiden de heren eerst op een kantoorbedienden-persoonsbewijs, al gauw voorzagen vriendenhanden hen van een CCD-penning en SD-papieren. De bedoeling was natuurlijk om tegenover CCD en landwacht de laatstgenoemde te gebruiken en tegenover de politiemannen de CCD-utensiliën. Later werd de uitrusting uitgebreid met een compleet stel spoorweg-paperrassen en om ook enige variatie in 't vervoer te brengen maakte men af en toe gebruik van „Kraft durch Freude” — en „Artistengepäck” — plaketiketten. 't Materiaal hadden de CDK'ers namelijk in de meeste gevallen al lang niet meer bij zich in de coupé, doch netjes met een CCD-loodje in de bagagewagen. Op de plaats van bestemming aangekomen, kon zo eerst het terrein worden verkend en dan pas de bezwarende pakkage uit wagon of depot gehaald. Vele zeer goede diensten bewezen daarbij de wel wat op de achtergrond geraakte, doch werkelijk onvolprezen treinrechercheur Toon en Herman, die hun dienstreizen regelden naar de behoeften van Peter, Gerrit en Reinoud en die dan gedurende de tochten tussen de wielen over de kaarten waakten als kloeken over haar kiekens.

Punt van samenkomst was vrijwel immer Utrecht — zowel voor 't vaststellen van het werk, als van het dagprogramma. In 't laatste geval: tweede perron tussen de brievenbussen, om 't meest gebruikte trefpunt precies aan te geven. Wat de kaarten zelf aangaat: soms

De meest voorkomende attributen van de CDK-leden: een CCD-penning, een treinsleutel en een plombertang.

arriveerden de mannen terwille van de veiligheid met een brandschone koerierster als voorhoede daar, waar de buit op transport lag te wachten. Dan werd om te beginnen de boel gesorteerd. Was dit gebeurd, dan gingen de wikkels van de pakjes van vijfhonderd af. Vervolgens werden deze pakjes uit elkaar gehaald en weer zó tegen elkaar geklapt, dat ze dubbel blank zagen. Slotstuk was het opnieuw verpakken der „roggebroodjes”. Bij een goede partij een heel karwei overigens, zo — gelijk Dirk II het eens uitdrukte — met plakband en pakpapier en schaar en bindtouw voor je Vaderland te vechten! ’t Vervoer van en naar de trein ging al naar de grootte van de kluit per koffer, per pak of wel in de bekende fraaie leren actetassen, die vele grote mannen der LO en KP met zich plachten te dragen. Werkte, gelijk uit het bovenstaande blijkt, het CDK geheel zelfstandig en behoefde het van zijn doen en laten aan niemand rekenschap te geven, deze figuur had van zelf tot gevolg, dat de leden-directeuren op eigen houtje de vreemdsoortigste boontjes hadden te doppen. Hun vertelsels wemelden dan ook van allerlei humoristische, vreemde en gevaarlijke situaties. Dikwerf twee kraken per week moesten gehaald en vervoerd in die tijd. Glanspunt was wel de enorme hoeveelheid van 133.500 bonkaarten, over drie perioden verdeeld, welke op 17 Mei ’44 bij de drukkerij Hoitsema in Groningen in de wacht werd gesleept. Alleen al de wederwaardigheden bij de distributie van die autovracht waardemateriaal met een eerste periode, die al geldig was, en een derde, die aan de achterzijde bedrukt diende te worden, toen het andere CDK door een opdruk het ondergrondse resultaat teniet dacht te doen ¹⁾ — ze zouden drie pagina’s tekst in dit boek vullen.

En Brummen, Dinteloord, Delden, Bladel, Coevorden, Alphen a.d. Rijn en noem maar op . . . z’n laatste CDK-dag raakte Reinoud tijdens de reis een heel pak gloednieuwe valse inlegvellen kwijt en de volgende morgen bleken ze tot z’n stomme verbazing tòch in Breda aangekomen, hoe, dat weet overigens nòg niemand.

¹⁾ Zie pag. 88 e.v.

Bij een andere gelegenheid nam de onvermoeide en onverschrokken Peter de benen voor een troep onschuldige Moffrikanen. Landwachters controleerden iedereen en dan juist de CDK'ers niet. Een inspectie van een trein-bagagewagen werd net gestaakt, toen een fiets met tassen vol kaarten aan de beurt was voor nader onderzoek. Ergens in Nederland bleken bij een kraak wel de groentekaarten meegenomen te zijn, doch geenszins de tabakskarten, overmits het Zwolse CDK de kleuren van die bescheiden had verwisseld en de daarvan nog onkundige „rovers”, dat in hun haast niet hadden opgemerkt.

En zo kan men voortgaan!

De invasie was al begonnen en 't leek erop, dat het einde van de bezetting zonder brokken zou worden gehaald, toen tòch nog een treincontrôle, tussen Zwolle en Amersfoort, Reinoud en Peter bijna de vrijheid kostte en eerstgenoemde in elk geval voor goed uitschakelde. Want wel speelde Peter het — wonder van bewaring! — klaar om tijdens het verhoor door de SD'ers z'n hele illegale hebben en houden al keuvelend achter z'n rug tussen de kussens te stoppen en wel werkte Reinoud alle compromitterende papieren uit de treinvensters en praatte hij zich uit de klem, doch een lijnwachter vond èn een pak rantsoenbonnen èn Reinouds kostbare documentenserie langs de spoorbaan. De man gaf ze aan de stationschef van Nunspeet. Had deze nu gedaan, wat hij moest doen: de vondst opsturen naar zijn directie, dan was 't misschien nog goed gegaan. Maar nee: hij overhandigde haar aan de plaatselijke commandant der marechaussee, die bonnen en papieren stante pede naar de SD in Arnhem zond. Toen was de beer los en Reinoud genoodzaakt van de weg te blijven, wijl de SD hem met behulp van vijf foto's overal zocht.

Dirk II nam de bonnenstandaard op, waar deze aan de hand van zijn broer ontviel. Ook een vaste koerierster, Paula, deed haar intrede. De zaken gingen door. Met dit verschil alleen, dat kaarten, die gunstig lagen, gewoon — gelijk altijd — met behulp van Toon en Herman werden vervoerd, maar een enkele maal voor uithoeken van het land ook wel pasjes, om zèlf hun deel te halen, aan de gegadigden werden uitgereikt.

De geschiedenis van het bonkaarten vervoer-apparaat der LO-LKP, dat in Augustus '43 in een behoefte van 600 moest voorzien en een jaar later over 240.000 beschikte voor een aanvraag van 200.000 stuks, gaat na Dolle Dinsdag en de invoering der noodkaarten eigenlijk als een nachtkaaars uit. Wel deed Peter van toen af tot de bevrijding van alles en nog wat, maar CDK-werk mag men dat niet meer noemen. En Gerrit, die weer redacteur van zijn ondergrondse periodiek werd, en Reinoud, die in Zwolle rondknutselde, en Paula en Dirk II, die de LO en KP in Kampen met profijt een handje hielpen . . . nee, dit te constateren en dan de pen neer te leggen — we kunnen er niet toe komen.

Laat ons liever eindigen met een simpel rapport van Dirk de Jongere, alias Siebolt. Een rapport, dat bij 't scheiden van de markt toch nog even een goed beeld geeft van de wijze, waarop 't werk werd gedaan kort vóór die Septemberdagen, wier uitgestelde hoop onze harten krenkte.

. . . „Voor het door Amsterdam begin Augustus gemelde tekort had het CDK alzo nog 9.000 kaarten weten te vinden. Die moesten dus naar Mokum met drie mille tabakskarten en een tamelijke hoeveelheid textielzaken voor 't Natura-apparaat.

Samen drie flinke pakken. De kaarten kwamen nogal uit verschillende windstreken. Ik was 's morgens om vier uur op een vrachtauto uit Heerenveen vertrokken met de restanten van de kraken Workum en Kuinre op 7 en 14 Juli. Die moesten in Zwolle worden aangevuld met overschotten van Wezep en Elburg, en ingepakt. Op het nippertje haalden Herman en ik, na het inpakken, de trein naar Utrecht. Werwaarts wij overigens op de gebruikelijke wijze reisden: hij in de bagagewagen en uw rapporteur brandschoon tussen de gewone passagiers. Dat Herman, zoon van een hoge functionaris bij de NS, en werkzaam bij de

afdeling Luchtbescherming van dit bedrijf, de meest heterogene illegale zaken op die manier hielp transporteren, mag bekend worden verondersteld. Hij gebruikte voor een en ander papieren, die 't vervoerde materiaal tot dienst- en tevens gratis ijlgood maakten.

Wat voor papieren het eigenlijk waren, weet ik nog niet, want Herman plakte ze er altijd eerst op 't laatste moment op en verwijderde ze, zodra hij met de vracht de spoorwagon verliet. Een zeer juiste maatregel, die ook deze reis weer nuttig zou blijken. In Utrecht aangekomen moest ik nog even op een bekend KP-adres met Peter iets afspreken en toen reisden we verder naar Amsterdam. Amstelstation vanzelf en geen Centraal Station met SD-Stelle! Eerst waren we van plan met een kruier te werken en nadat m'n maat de bagage van de meergenoemde, uitermate beschermende, papieren had ontdaan, schreef iker derhalve een NSB-adres op, een paar huizen verder dan 't bekende pand in de Biesboschstraat, waar we moesten zijn en waar we een paar weken eerder de bedrukte Hoitsema's al hadden weggesleept. Maar toen toch de in Utrecht gecharterde fietsen in de trein bleken te zijn, gingen we eigenhandig met de pakken op stap. Doch de Biesbosch-broeders bleken niet thuis en in arren moede huurden we een bakfiets met berijder en koersten in alle hitte, na vruchtloze omzwervingen, bij gebrek aan een ander vertrouwd adres, in de richting van Ds M. B. van 't Veer (†), Amsterdam Oost. Deze verklaarde zich bereid het spul in zijn tuin te zetten tot iemand het met een pasje zou komen halen.

Dit onbevredigend einde van de reis had — naar we later vernamen — nog een meer onbevredigend staartje. De Mokumse koerierster, die ik 's middags in Utrecht ontmoette en die van mij adres en pasje kreeg, kwam op haar beurt met de lading op een adres, dat verstek liet gaan. Ze deponeerde toen de zaak maar voorlopig bij de bovenburen . . . en die waren fout.

Doch after-all, dank zij de genomen voorzorgsmaatregelen, kwam de SD met zijn vondst geen stap verder. Het adres op de ongeoorloofde zending zei niets en de spoorwegpapieren waren veilig bij Herman . . .”

Haast zeker zullen er mensen zijn, die het betreuren, dat we opgewekt poogden te schrijven over een zo ernstige zaak. Maar hen zouden we willen wijzen op het bekende woord van de Prediker, de zoon van David, die koning te Jeruzalem was: er is een tijd om te wenen en een tijd om te lachen. De historie van het illegale CDK, dat geen slachtoffers heeft te vermelden, is zulk een laatste gelegenheid. Het nimmer verdragend gebed van de vrienden en verwanten en verloofden der CDK'ers heeft door Gods genade een muur rondom hen mogen zijn, waarin de bezetter geen bres kon slaan.

Ze mochten allen leven op 't overwinningsfeest!
Ze geven de Vader der lichten daarvan de ere!